

МІСЦЕ І РОЛЬ ОСТРОВІВ ЗАХІДНОГО УЗБЕРЕЖЖА МАЛОЇ АЗІЇ В ІСТОРІЇ ТА ЕКОНОМІЦІ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР’Я І СЕРЕДЗЕМНОМОР’Я В АНТИЧНУ ДОБУ

Анастасія БАУКОВА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: anastasiya.baukova@lnu.edu.ua

Висвітлено історію економічних і культурних зв’язків островів біля західного узбережжя Малої Азії з іншими регіонами Причорномор’я та Середземномор’я загалом. Вказано, що цей регіон став потужним медіатором у поширенні культурних віянь. Зазначено, що ізольованість островів і багатство їхніх надр перетворили Хіос, Самос, Кос, Лесбос та інші острови на центри експорту товарів та корисних копалин. Зауважено, що з території островів вивозили передусім вино та керамічну продукцію, мрамур і різні види глин, продукти тваринництва. Звернено увагу на те, що добробут мешканців островів формували і сприятливий клімат, і наявність потужних релігійно-просвітницьких центрів.

Стверджено, що археологічні розкопки в Північному Причорномор’ї переконливо свідчать про довготривалу та взаємовигідну торгівлю між цими двома регіонами. Акцентовано на тому, що амфору тару знаходять навіть у скіфських курганах, що свідчить про попит на подібну продукцію чи амфору тару й у варварському середовищі. Показано, що острови також були місцями корабельних стоянок і митними пунктами, що також позначалося на їхньому статусі. Доведено, що багатство мешканців островів спричинило їх певну самостійність у політичних перипетіях I ст. до н. е. – I ст. н. е. Наголошено, що доба Августа натомість стала часом усталення островів, особливо Самоса, Хіоса та Коса, на потужно рекреаційно-виробничі центри.

Ключові слова: археологія, історія, Кос, Хіос, Самос, Лесбос, історія економіки, римська провінція Азія, Північне Причорномор’я.

Вивчення економічної історії окремих регіонів Середземномор’я є надзвичайно перспективним. Джерельна база таких досліджень дає змогу деталізувати уявлення та переглянути усталені твердження про торговельні зв’язки, маршрути, повсякденне життя і доступність продукції тощо. Зокрема, одним з актуальних напрямків в антикознавстві є вивчення внеску окремих провінцій чи регіонів в економіку та культуру Римської імперії. У подібних дослідженнях переважно площинами висвітлення є політичні відносини, суспільно-економічні та культурні впливи [Кадеєв, Сорочан, 1989; Малокевич, 1991, с. 71–82; Treyster, 1994, с. 32–35; Журавлев, 2017, с. 116–141; Боспорский феномен, 2004; Беликов, Симонян, 2009]. Не є винятком і територія римської провінції Азія. Однак, з огляду на стан джерел, цей масив є дуже широким, тому запропоноване дослідження на підставі археологічних і писемних джерел буде присвячено власне визначенню місця Коса, Хіоса, Самоса та інших островів біля західного узбережжя Малої Азії у господарському та культурному житті античного Причорномор’я та Середземномор’я загалом.

Ретроспективний погляд на географію та культуру регіону вказує, що ці острови є ніби сполучником між античним світом Європи й Азії. Географічна віддаленість і перипетії політичної історії вплинули на формування відмінного варіанту грецької культури та формування споріднених світів. Таким чином, Кос, Хіос, Самос, Лесбос і менші острови

регіону стали частиною елліністичного світу Малої Азії й поширювали вже цю культуру в зворотньому напрямку у Середземномор'я.

Ці ж острови відігравали важливу роль в економічно-культурному просторі Середземномор'я та Причорномор'я. З незапам'ятних часів тут відбувались активні колонізаційні процеси. Страбон повідомляє, що територія вздовж узбережжя Іонії була заселена лелегами та карійцями, які самі по собі були мігрантами в регіоні. Карійці, окрім іншого, володіли і Мілетом. Під тиском іонійців обидва лелеги і карійці відступили в інші частини Карії. Наступну хвилю іонійського переселення очолив законний син афінського царя Кодра Андрокл. Він заснував Ефес, а його нащадків в Іонії називали царями [Strabo, Geography, Book XIV, I, 3]. Не зважаючи на те, що більшість грецьких поселень Північного Причорномор'я з'явилися власне унаслідок колонізаційної діяльності вихідців із Мілету, мешканці островів Самос і Лесбос також активно засновували емпорії і поліси в регіоні. Вважається, що вихідці з Мілету заснували майже 90 колоній у Причорномор'ї. Навіть якщо взяти до уваги докази про заснування мілетянами лише половини з них [Bilabel, 1920, s. 13–60], ця цифра все рівно залишається вражаючою. Примітним є той факт, що колонізаційна діяльність вихідців з Іонії та прилеглих островів була спрямована саме на весь регіон Причорномор'я. Найбільшою колонією Самосу став Німфей, розташований за 17 км від стародавнього Пантікапея (сучасне селище Героївське на Керченському півострові). Культурні зв'язки з метрополією базувалися на спільності культури Гери, центром якого був Самос.

Заселивши західне узбережжя Малої Азії, іонійці витворили там своєрідний світ. Перехід під владу персів, віддаленість материкової Греції створили умови для творення відмінного грецького варіанту культури. Із плином часу цей світ став взаємоінтегрованим у межах малоазійських міст та їхніх колоній.

Археологія переконливо свідчить про культурно-економічні зв'язки островів Хіоса, Коса, Самоса з Причорномор'ям. Зокрема, до античних городищ на Півдні України з островів постачалась велика кількість оливкової олії та вина. Природні умови регіону унеможлилювали культивування цих рослин, що створювало постійний попит на такі товари. Одночасно, природні умови островів були несприятливими для землеробства. Острови Кос, Хіос, Лесбос, Самос та інші менші острови здебільшого були вкриті чагарниками та лісами. Тут активно розвивалось ремесло та тваринництво, адже на островах були повністю відсутні хижакі. Одночасно острови були багатими на поклади глини, що створювало сприятливі умови для економічного розвитку регіону.

Торгівельна діяльність мешканців островів була орієнтована на внутрішній міжполісний ринок і ринки Середземномор'я. Встановити постачальників вина, олії та сипучих продуктів не важко за амфорною тарою. Легко ідентифікуються посудини, у клеймах яких трапляються етнікони (передусім Фасоса та Кніда) [Граков, 1935, с. 176; Grace, 1946, р. 31–38]. Також частину амфор ідентифікують за розміщеними в клеймі емблемами, які подібні до символів центрів (для Родоса притаманна квітка граната, Фасоса – черепаха, Синопи – орел на дельфіні тощо). Завдяки обстеженню решток керамічних майстерень встановлено, що кнідські амфори мали т. зв. зображення «носу корабля» [Амперер, Гарлан, 1992, с. 20; Garlan, Tatlican, 1998, р. 420; Garlan, 2000, р. 40].

Аналіз керамічної тари на пам'ятках Боспора Кіммерійського, Ольвії та інших античних поселень на півдні України свідчить про перевагу імпорту з острова Хіос у V – на початку IV ст. до н. е. У IV ст. до н. е. першість посіла продукція з острова Фасос. У останній чверті IV ст. до н. е. збільшується кількість поставок із Кніду [Кузнецова, 2013]. На динаміку розвитку торгівельних зв'язків без сумніву впливали військово-політичні обставини, передусім Пелопонеська війна. Водночас для пам'яток Північного Причорномор'я частини родоських амфор із клемами є добрим датувальним матеріалом.

Острови біля узбережжя Малої Азії були важливими центрами виробництва товарів і продуктів, багатими на культурні та екологічні об'єкти.

Лесбос за висловами Горація [Горацій, Послання, 1,11.] та інших античних авторів був місцем «гарного вина». Дослідники переконують, що, залежно від солодкості та якості, центри виготовлення вина на острові можна було розмістити в порядку Mytilenae, Egesus, Methymna. Звідти ж постачались моллюски під назвою *pecten*.

Хіос славився наявністю великої кількості добрих корабельних стоянок. Скеляста місцевість на Хіосі, звана Аріусією, не мала портів. Однак, за відомостями Страбона, тут виготовляли найкраще з грецьких вин. На острові також були славні копальні мармуру [Strabo, Geography, Book XIV, I, 35.]. Цей камінь, на думку Плінія Старшого, мешканці острова виявили в каменоломнях, коли виготовляли брили для спорудження міських мурів. Про каменоломні на Хіосі та «хіоський камінь» (Χίος λίθος)¹ згадує також Теофраст [Theophrastus, On stones, 6,7,33]. Окрім того, на острові видобували різновид каолінових глин – «хіоську землю», який використовували у медицині. Вона, поруч із самоською землею, про яку йтиметься пізніше, особливо корисною була для жіночої шкіри. За відомостями Плінія Старшого, цю глину розчиняли в воді чи молоці для тинькування [Plin. Nat. LVI, 194]. Далі цей же автор зазначав, що Хіос славиться не тільки вином, а й творами синів Архерма [Plin. Nat. XXXVI, IV, 12]. Цей скульптор вважається засновником хінської школи скульпторів. І саме він, за відомостями Аристофана, зобразив першим Ніку крилатою, а твори його синів Бупала та Афініда прикрашали палац Атталідів, храм Німезиди в Смірні, були розміщені на афінському Акрополі та на острові Лесбос. Пліній зауважив, що у Римі їхні скульптури вміщені на даху палатинського храму Аполлона та майже на усіх храмах, споруджених Августом [Plin. Nat., XXXVI, IV, 13]. Окрім вина, мармуру та інжиру з Хіоса у Середземномор'я вивозили славнозвісну хіоську мастику (смола). Цю мастику можна було отримати лише тут і в стародавньому світі її називали *lentiscus* (її видобували і видобувають із дерева *Pistacia lentiscus*). Мастика з Хіоса мала велике значення для виноробства, медицини та торгівлі, адже її змішували із сосною смолою для закріплення пробок амфор. Окрім того, мастику додавали до вина для продовження терміну його придатності та покращення смаку. Мастикові дерева ростуть по всьому Середземномор'ю, але така пахуча смола утворюється тільки у рослин із Хіоса. Римляни активно використовували мастику і для гігієни ротової порожнини. Із цієї деревини виготовляли зубочистки [Martial, XIV, 22.56], її також жували. Фунт білої хінської мастики коштував орієнтовно 10 динарів [Dalby, 2000, p. 151].

Ще одним важливим островом у системі взаємовідносин провінції Азія з Середземномор'ям був Самос. Страбон доволі детально описує острів і вказує, що в часи проживання карійців острів називався Парфенією, потім Анфемунтом та Меланфіллом і лише пізніше Самосом (від імені якогось місцевого героя чи переселенця з Итаки чи Кефаленії) [Strabo, Geography, Book XIV, I, 15].

Аналізуючи місце острова в економіці Середземномор'я, передусім слід згадати про «самоську кераміку» (англ. *samian ware*). Це був один із різновидів т. зв. *terra sigillata* – червоноглиняної кераміки I–III ст. до н. е. Сама назва «самоська кераміка» на сьогоднішні вважається умовною і не пов'язується з назвою острова. Енциклопедичні словники типу *Collins English Dictionary*, *Encyclopædia Britannica* називають місцем виробництва такої кераміки не Самос, а територію Галії. Натомість видається сумнівним, що автор «Натуральної історії» Пліній не знав що самоська кераміка не виробляється там і, як зазначено в енциклопедії, «не має нічого спільного з островом Самос» [Terra sigillata, 2019]! У 35-й книзі своєї праці Пліній Старший чітко зазначає: «Більша частина людей користується глиняним посудом. Досі ще славиться самоський столовий посуд» [Plin. Nat. XLVI. 160]. Тим більше, що про самоську кераміку писали інші автори III–I ст. до н. е. (Плавт, Луцилій, Тібулл). Однак Плавт згадує самоські посудини як дешеві («що б і у самого бога не було спокуси їх вкрасти»)[Плавт Тит Макцій, Пленники, 290], крихкі [Плавт Тит Макцій, Вакхиди, 202]. Альбій Тібулл називає її

¹ Ймовірно, темний мармур.

простою [Тібулл Альбій, Елегії, II, 50.211.]. Проте, з плином часу, мода на посуд змінилась і в часи Плінія (до 77 р. н. е.) самоська кераміка була в ціні. Ця плутанина пов'язана ще з тим, що археологічна категорія «самоська кераміка» виготовлялась із каоліну і готовий виріб був світлоглиняним, а «terra sigillata» означає червону глиняну кераміку. Окрім того, останній підвид не має чіткого визначення і нюансів, залежно від географічної прив'язки. Предметом експорту з Самосу був і сам різновид каолінових глин – самоська земля, про яку говорить Пліній Старший (Samia terra) [Plin. Nat. XIX. 37] та Теофраст (Σαμία γῆ) [Theophrastus, On stones, 62–64]. Теофраст описує спосіб видобутку самоської землі і зазначає, що цей щільний, ніжний, жирний каолін не використовували художники. Пліній Старший згадує два різновиди самоської землі, один із яких використовувався в медицині, а другий – в гончарстві [Plin. Nat. 35.XIX. 37]. Про два різновиди самоської землі говорить і Діоскорид [Dioscorides, De Materia Medica, V, 153]. В описі корисних копалин із назвою «земля» Теофраста та Плінія Старшого містяться суперечливі відомості про те, що ці глини-гіпси використовувались для малярства або чистки – вибілювання (вичинки плащів, за Теофрастом [Theophrastus, On stones, 63]) тканин. Саме тому вчені досі сперечаються про те, чим насправді була самоська земля.

Про вино з острова Самос Страбон написав, що острів не багатий вином, хоча навколишні острови виготовляють його в достатніх кількостях, а більша частина материка, яка межує з ним, навіть славиться чудовими винами, зокрема Лесбос, Хіос, Кос. Дійсно, ефеські та метропольські вина є добрими; Месогіда, Тмол, Катакекавмена, Книд, Смирна та інші, менш значні місцевості також постачають чудові вина, або приємні на смак, або такі, які придатні для лікування. Таким чином, що стосується вин, то Самосу не особливо пощастило; в усіх інших випадках це – благословенна країна, як це видно вже з того, що через володіння островом нерідко відбувались війни. Окрім того, шанувальники острова без вагань застосовують щодо нього приказку: що на Самосі «є навіть пташине молоко», як десь сказав Менандр [Strabo, Geography, Book XIV, I, 15].

Кос був центром виготовлення високоякісних тканин, передусім шовкових. Тібулл про це зазначає в своїй елегії, вдягаючи Німезиду, щоб вона «блищала безумною розкішшю та дивувала увесь Рим подарунком моїм ... Прозорим одягом, зітканим жінкою з Коса, що розташувала на ньому павутину ниток золотих» [Тібулл Альбій, Елегії, II. 55. 212]. Незважаючи на порівняно невелику роль в економічному житті регіону, острів Кос був значним релігійним і культурно-освітнім центром. Цей острів був батьківщиною славнозвісного Гіппократа, тут він і сформулював свою присягу. З IV ст. до н. е. на острові функціонував Асклепійон, одна з перших лікарень давнини, присвячена богу Асклепію. На Косі також упродовж тривалого часу існувала медична школа.

Усі вищеперелічені товари частково розходились не тільки в середовищі греко-римських споживачів, а й далеко на територію варварської периферії. На таких територіях вони були предметами розкоші. Наприклад, самоська кераміка та амфорна винна тара з Хіоса, Коса, Родоса, Самоса неодноразово трапляються в скіфських курганах на півдні України [Артамонов, 1966, с. 78]. Окрім свого вмісту, сама амфорна тара становила цінність. Вивчаючи подібні знахідки, слід говорити про особливості повторного використання такої кераміки. Одночасно з островів постачалась деревина, ефіро-олійні рослини, риба та морепродукти, дичина та птиця. Провінція Азія загалом, як і вищезгадані острови, не могла конкурувати з територією Північної Африки у торгівлі зерном. Проте цей регіон посідав важливе місце у ремісничому виробництві та насамперед у дистрибуції цих товарів до Середземномор'я та Причорномор'я.

Другий період активізації культурно-економічних зв'язків, після великої грецької колонізації, настає у елліністичну добу. Особливо яскраво це простежується у I ст. до н. е. – I ст. н. е. У часи Мітридатових війн острови Кос, Хіос, Лесбос, Самос вже були тісно інтегровані в культурно-політичний простір Причорномор'я і стали ареною важливих подій. Після 133 р. до н. е. ці острови були включені до складу римської провінції Азія, хоча тут і далі

продовжували розвиватись елліністичні традиції царства Атталідів. Примітним і важливим у руслі розгляду культурної традиції приналежності островів було те, що населення підтримувало свою внутрішню історичну модель, інтегровану у малоазійський світ. Тобто, під час повстання Аристоніка населення Самоса підтримало його, а не римських воєначальників і владу. Аналогічно вчинили мешканці Коса, Мітілени на о. Лесбос. У часі війни з Мітридатом острови знов стали об'єктом експансії. Мешканці Коса люб'язно прийняли Мітридата [App. Mithr. 24]. Згодом Лукулл, вертаючись до Сулли з Єгипту, умовив населення Косу і Кніду зрадити царя та разом вдарити по мешканцях Самосу. Також Лукулл звільнив Хіос від військ Мітридата [Plut. Luc. III]. Неоднозначною була і роль Родоса в подіях на рубежі ер. Мешканці цього острова надали кораблі Лукуллу для допомоги Суллі.

Також важливою була роль островів як якірних стоянок. Подорожі Егейським та Середземним морями були небезпечними чи довготривалими, а кораблі, внаслідок відсутності пристосування до таких умов і згідно з умовами тогочасної торгівлі, потребували регулярних та безпечних стоянок. Таку роль, зокрема, відігравали Родос або Тенедос. Тут також відбувалася перевалка товарів, існували великі складські приміщення, зокрема хлібні.

Острови не були тільки джерелом надходження фінансів. Вони були здатні подарувати спокій тілу і душі, адже тут здавна існували природні умови для доброго відпочинку. Враховуючи це, Марк Антоній та Клеопатра, а згодом і Октавіан проводили зиму на острові Самос. Із коротких уривків ми дізнаємось що «там (на Самосі Антоній і Клеопатра – А. Б.) проводили всі дні в розвагах та задоволеннях», «острів багато днів двиготів від звуків флейт і кіфар, театри були повні від глядачів» [Plut. Ant. 56]. Зиму 30 р. до н. е., після битви під Акцієм, Октавіан провів на Самосі. Це опосередковано свідчить про наявні на острові ресурси для забезпечення відпочинку і розваг високопоставлених діячів.

Отже, острови Кос, Хіос, Родос у греко-римську добу були тісно інтегровані в культурно-економічний простір малоазійського та причорноморського регіонів. Вироби з островів користувались попитом у Середземномор'ї та у колоніях у Північному Причорномор'ї. Важливим етапом в історії островів стало III–I ст. до н. е., коли відбулось поступове їх включення спочатку до складу Пергамського царства, а після 133 р. до н. е. – до новоствореної провінції Азія. Тут продовжували розвиватись традиції елліністичного царства Атталідів, що суттєво відрізнялись від материкової Греції. Ці особливості проявилися в економіці, нумізматиці, поширенні культів та інших аспектах духовного життя і мали вплив на подальше формування малоазійського культурно-історичного середовища. Острови були привабливими об'єктами для розвитку тогочасного туризму, а сукупність вищенаведених фактів визначала їх важливе місце у господарському та культурному житті Римської імперії.

ЛІТЕРАТУРА

- Амперер, Ж., Гарлан, И. (1992). Греческие амфорные мастерские. *Греческие амфоры*. Саратов, 8–32.
- Артамонов, М. И. (1966). *Сокровища скифских курганов в собраниях Государственного Эрмитажа*. Прага.
- Беликов, А. П., Симонян, В. Р. (2009). Влияние римских провинций на экономику и общество Италии II в. до н.э. *Научные ведомости Белгородского государственного университета, Серия История. Политология*, 9(64).
- Боспорский феномен: проблемы хронологии и датировки памятников. Материалы международной научной конференции*. (2004). Санкт-Петербург.
- Горацій Квінт Флакк. (2021). *Оди. Еподи. Сатири. Послання*. Львів.
- Граков, Б. Н. (1935). Тара и хранение сельскохозяйственных продуктов в классической Греции VI–V вв. до н.э. *Известия государственной академии истории материальной культуры*, 108, 147–183.
- Журавлев, Д. (2017). Книдский импорт рельефной керамики в Северном Причерноморье в римское время. XVIII *Боспорские чтения. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Торговля: пути – товары – отношения*. Симферополь; Керчь, 116–141.

- Кадеев, В., Сорочан, С. (1989). *Экономические связи античных городов Северного Причерноморья в I в. до н.э. – V в. н.э. (на материалах Херсонеса)*. Харьков: Вища школа.
- Кузнецова, Е. В. (2013). *Экономические связи античных поселений Азиатского Боспора VI – III ст. до н.э. (по данным керамической тары): автореф. дисс. на соис. уч. степ. канд. ист. наук: 07.00.06 – археология; ФГБОУ ВПО Воронежской государственной университет. Воронеж, 24 с.*
- Малюкевич, А. Е. (1991). О торговых контактах поселений Нижнего Поднестровья в первых веках н.э. *Северо-Западное Причерноморье – контактная зона древних культур*. Київ, 71–82.
- Плавт Тит Макций. (1987). *Комедии*, в 2 т. Москва.
- Плутарх. (2023). *Порівняльні життєписи*. Й. Кобів, Ю. Цимбалюк (переклад). Київ: Стилет і стилус.
- Тібулл Альбій. (2000). *Елегії*, Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах. Львів: Світ, 328 с.
- Appian, *The Mithridatic Wars*. URL: <https://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-mithridatic-wars/>
- Bilabel, Fr. (1920). *Die Ionische Kolonisation*.
- Dalby, A. (2000). *Empire of Pleasures: Luxury and Indulgence in the Roman World*. London: Routledge.
- Dioscorides. *De Materia Medica*. (2000). URL: <https://archive.org/details/de-materia-medica/page/n11/mode/2up>
- Garlan, Y. (2000). *Amphores et timbres amphoriques grecs. Entre érudition et idéologie*. Paris.
- Garlan, Y., Tatlican, I. (1998). Fouilles d'ateliers amphoriques a Nisikoy et a Zeytinlik (Sinop) en 1996 et 1997. *Anatolia Antiqua*, VI, 407–422.
- Grace, V. (1946). Early Thasian Stamped Amphoras. *American journal of archeology*, 50, 31–38.
- Grace, V. (1956). Stamped Wine Jar Fragments. *Hesperia*, Suppl, X, Small Objects from the Pnyx: II. 113–189.
- Martial. (1897). *Epigrams*. translator anonymous, Bohn's Classical Library. URL: <https://topostext.org/work/677>
- Pliny the Elder. (1855). *The Natural History*. URL: <https://archive.org/details/naturalhistoryp00bostgoog>
- Plutarch. (1920). *The Parallel Lives the Loeb Classical Library edition*. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Antony*.html
- Terra sigillata ware. (2019). URL: <https://www.britannica.com/art/terra-sigillata-ware>
- Theophrastus. (1956). *On stones*. URL: <http://farlang.com/books/theophrastus-on-stones-translation-into-english>
- Treyster, M. (1994). New finds of a Relief Lagynos from Asia Minor in South-West Crimea. *Colloquenda Pontica*, I, 32–35.
- Strabo. (1917). *Geography*. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/Introduction*.html

REFERENCES

- Amperer, ZH., Garlan, I. (1992). *Grecheskiye amfornyye masterskiye. Grecheskiye amfory*. Saratov, 8–32. (in russian).
- Appian. *The Mithridatic Wars*. URL: <https://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-mithridatic-wars/>
- Artamonov, M. I. (1966). *Sokrovishcha skifskikh kurganov v sobranii Gosudarstvennogo Ermitazha*. Praga. (in russian).
- Belikov, A. P., Simonyan, V. R. (2009). Vliyaniye rimskikh provintsiy na ekonomiku i obschestvo Italii II v. do n.e. *Nauchnyye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta, Seriya Istoriya. Politologiya*, 9(64). (in russian).
- Bosporskiy fenomen: problemy khronologii i datirovki pamyatnikov. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii*. (2004). Sankt-Peterburg. (in russian).
- Gorattii, Quint Flakk. (2021). *Ody. Epody. Satyry. Poslannia*. Lviv. (in Ukrainian).

- Grakov, B. N. (1935). Tara i khraneniye sel'skokhozyaystvennykh produktov v klassicheskoy Gretsii VI–V vv. do n.e. *Izvestiya gosudarstvennoy akademii istorii material'noy kul'tury*, 108, 147–183. (in russian).
- Dioscorides. (2000). *De Materia Medica*. URL: <https://archive.org/details/de-materia-medica/page/n1/mode/2up>
- Zhuravlev, D. (2017). Knidskiy import rel'yefnoy keramiki v Severnom Prichernomor'ye v rimskoye vremya. *XVIII Bosporskiye chteniya. Bospor Kimmeriyskiy i varvars'kiy mir v period antichnosti i srednevekov'ya. Torgovlya: puti – tovary – otnosheniya*. Simferopol'; Kerch', 116–141. (in russian).
- Kadeyev, V., Sorochan, S. (1989). *Ekonomicheskiye svyazi antichnykh gorodov Severnogo Prichernomor'ya v I v. do n.e. – V v. n.e. (na materialakh Khersonesa)*. Khar'kov: Vishcha shkola. (in russian).
- Kuznetsova, Ye. V. (2013). Ekonomicheskiye svyazi antichnykh poseleniy Aziatskogo Bospora VI – III st. do n.e. (po dannym keramicheskoy tary): avtoref. Dissertation Abstracts Internacional. FGBOU VPO Voronezhskoy gosudarstvennyy universitet. Voronezh, 24 p. (in russian).
- Malyukevich, A. Ye. (1991). O torgovykh kontaktakh poseleniy Nizhnego Podnestrov'ya v pervykh vekakh n. e. *Severo-Zapadnoye Prichernomor'ye – kontaktная zona drevnikh kul'tur*. Kіiv, 71–82. (in russian).
- Plavt Tit Maktsiy. (1987). *Komedii*, v 2 t. Moskva. (in russian).
- Plutarkh. (2023). *Porivnialni zhyttiepysy*. Y. Kobiv, Yu. Tsyymbaliuk (trans.). Kyiv: Stylet i stylus. (in Ukrainian).
- Tibull Al'biy. (2000). *Elegii*. Davnia rymaska poesia v ukrainskikh perekkladach I perespivach. (in Ukrainian).
- Bilabel, Fr. (1920). *Die Ionische Kolonisation*. (in German).
- Dalby, A. (2000). *Empire of Pleasures: Luxury and Indulgence in the Roman World*. London: Routledge.
- Garlan, Y. (2000). *Amphores et timbres amphoriques grecs. Entre érudition et idéologie*. Paris. (in French).
- Garlan, Y., Tatlican, I. (1998). Fouilles d'ateliers amphoriques a Nisikoy et a Zeytinlik (Sinop) en 1996 et 1997. *Anatolia Antiqua*, VI, 407–422. (in French).
- Grace, V. (1946). Early Thasian Stamped Amphoras. *American journal of archeology*, 50, 31–38.
- Grace, V. (1956). Stamped Wine Jar Fragments. *Hesperia*, X, Small Objects from the Pnyx: II. 113–189.
- Martial. (1897). *Epigrams*, translator anonymous, Bohn's Classical Library. URL: <https://topostext.org/work/677>
- Pliny the Elder. (1855). *The Natural History*. URL: <https://archive.org/details/naturalhistoryp00bostgoog>
- Plutarch, The Parallel Lives. (1920). the Loeb Classical Library edition. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Antony*.html
- Strabo. (1917). *Geography*. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/Introduction*.html
- Theophrastus. (1956). On stones. URL: <http://farlang.com/books/theophrastus-on-stones-translation-into-english>
- Terra sigillata ware. (2019). <https://www.britannica.com/art/terra-sigillata-ware>
- Treyster, M. (1994). New finds of a Relief Lagynos from Asia Minor in South-West Crimea. *Colloquenda Pontica*, I, 32–35.

Стаття: надійшла до редакції 29.05.2024
прийнята до друку 21.09.2024

**THE PLACE AND ROLE OF THE ISLANDS OF THE WEST COAST
OF ASIA MINOR IN THE HISTORY AND ECONOMY OF THE NORTHERN BLACK SEA
AND THE MEDITERRANEAN IN ANCIENT TIMES**

Anastasiya BAUKOVA

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: anastasiya.baukova@lnu.edu.ua*

The article is devoted to history of economic and cultural relations of the islands of the western coast of Asia Minor with other regions of the Mediterranean and Black sea coast. The isolation of the islands and the richness of their depths made Chios, Samos, Kos, Lesbos and other islands as centers of export of goods and minerals. There were produced and exported to Northern Black Sea coast region primarily wine and ceramics, to all Mediterranean – marble and various types of clay, livestock products, mastic. The well-being of the island's inhabitants was shaped by the favorable climate and the presence of powerful religious and educational centers. Archeological excavations in the Northern Black Sea region show a strong evidence of long-term and mutually beneficial trade between two regions. Moreover, amphorae are found even in the Scythian mounds, which indicates the demand for similar products or amphorae in barbaric environments. The islands were also shipyards and customs offices, which also reflected on their status. The wealth of the inhabitants of the islands caused them some independence in the political turmoil of I century B. C. – I century A. D. Instead, on time of Augustus the islands, especially Samos, Chios and Kos, to become powerful recreational centers.

Key words: archaeology, history, Kos, Chios, Samos, Lesbos, economic history, Roman province of Asia, Northern Black Sea.